

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Ахмет Байтұрсынұлы - аудармашы, ғалым

ЖАРИЯЛАНДЫ
13.03.2023СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/134310/

Ахмет Байтұрсынұлы - аудармашы, ғалым

Ахмет Байтұрсынов – ақын, ғалым, түркітанушы, аудармашы, педагог, публицист, қоғам қайраткері. Кезінде ол әділетсіздіктің, сталиндік қуғын-сүргіннің құрбаны болған, жарты ғасырдан астам уақыт бойы аталмаған, оның есімі Қазақстан тарихында лайықты орын алмаған. Тарихтағы «ақтаңдақтар» жойылғанда ғана Шәкәрім Құдайбердиев, Ахмет Байтұрсынов, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Міржақып Дулатов сияқты қайраткерлерінің есімдері халыққа қайтарылды.

Оның поэтикалық қызметі Крыловтың ертегілерінің аудармасынан басталады. Крыловтың ертегілерін аударып отырып, ол, ең алдымен, балалар мен ересектерді тәрбиелеу үшін ертегілердің үлкен мүмкіндігін білдіреді. Ол аударма үшін түсінікті және қазақ рухына сәйкес келетін ертегілерді таңдайды. Ахмет Байтұрсынұлымен Крыловтың 40 әңгімесі аударылып, «Қырық мысал» атты жинақ бірнеше басылымнан тұрды. Бұл жинақ 1909 жылы Санкт-Петербургте жарық көрді. Ол оған ақынның, аудармашының және өз халқы үшін жан-тәнімен ауыратын адамның даңқын әкелді.

Қазақ тілінің табиғатын зерттей отырып, ол тіл білімі бойынша мақалалар мен оқулықтар жазады, кейіннен тіл білімі бойынша ғылыми зерттеулері шығады.

Ахмет алғашқы әдеби-зерттеу жұмысын Орынборда жүргізді. Оның нәтижесі «Қазақ» басылымында жарияланды. Ғалым Абайдың рухани мұрасының қазақ мәдениетіне әсерін қарастырды, ұлы ақын шығармаларының зор маңызын ашты. Ақынның қоғамның демократиялық құрылымы туралы идеяларын дамыта отырып, Ахмет оларды Қазақстанның кәсіби журналистикасының негізіне салды.

1926 жылы Байтұрсынұлы ғылыми-теориялық жұмыс «Әдебиет танытқышты» шығарды. Онда ол әдебиет, тарих және әдіснаманың теориясы мен сынына нақты анықтамалар берді. Бұл қазақ әдебиетінің алғашқы іргелі зерттеу еңбегі болды.

Ахмет Байтұрсынов лингвистика мен білімнің дамуына айтарлықтай әсер етті. Ол араб

графикасына негізделген жаңа әліпбидің негізін қалаушы ретінде танымал. Ғалым қазақ фонетикасын ескере отырып, дауысты дыбыстарды дұрыс жеткізуге көмектесетін әр сөздің алдына белгілер қоюды ұсынды. Жоба «Айқын хат» деп аталды, бірақ 1929 жылы түркі тілдерін латындандыру басталғаннан кейін ол яналифке ауыстырылды.

1912 жылы ғалым бірнеше рет басылып шыққан иллюстрациялық хат шығарды. Екі жылдан кейін ол морфология, фонетика және синтаксис бөлімдерінен тұратын қазақ тілін оқыту бойынша толыққанды оқу құралына айналды. Онда алғаш рет грамматикалық терминдер ұсынылған.

1920 жылдардың ортасында Ахмет мұғалімдерге арналған бірнеше әдістемелік еңбектер жазды: «Тіл жұмсар» нұсқаулығы және «Баяншы» оқу құралы.

Байтұрсыновтың Абайдың көркемдік шеберлігі туралы зерттеулері мен ғылыми тұжырымдары қазақ әдебиеттануында көрініс тапты. «Әдебиет танытқыш» (1926) – қазақ тіліндегі ғылыми-теориялық еңбектің алғашқы іргетасы, онда әдебиеттің тарихы, теориясы мен сынына, әдіснамасына дәл анықтама берілген, қазақ әдебиеттану ғылымы жүйеге келтірілген.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

Байтұрсын А. Шығармалары/ Өлеңдер, аудармалар, зерттеулер./ - Алматы: «Жалын», 1989.

Әдебиет танытқыш. Зерттеулер мен өлеңдер.- Алматы: Атамұра, 2003.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.